

НАПРЯМКИ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЇ І ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

DIRECTIONS AND TRENDS OF RECREATION AND TOURISM DEVELOPMENT IN UKRAINE AT THE PRESENT STAGE

Кучеренко В.С. старший викладач кафедри міжнародного туризму та країнознавства, Національний авіаційний університет

Бут М.Г. доцент кафедри міжнародного туризму та країнознавства, Національний авіаційний університет

Фокін С.П. к.пед.н., доцент, доцент кафедри міжнародного туризму та країнознавства, Національний авіаційний університет

У статті проаналізовано тенденції та зміни в рекреації і туризмі. Окреслено напрямки та систематизовано чинники територіального розвитку на сучасному етапі. Проведено аналіз світового досвіду організації рекреаційно-туристичного процесу в умовах війни. Дослідження проведено із застосуванням загальнонаукових методів та підходів. Аналіз статистичних даних показує, що в Україні є достатній потенціал для розвитку рекреаційно-туристичної сфери, але він розвивається повільно через повномасштабне вторгнення Росії в Україну. Основними проблемами є: зменшення туристичних потоків, скорочення рекреаційних закладів, загальна соціально-економічна нестабільність, практична відсутність інвестиційної діяльності тощо. Визначено, що економіка деякий час залишатиметься під впливом сучасних викликів. Ключовим напрямом модернізації рекреаційно-туристичної сфери на сучасному етапі є розвиток нестандартних видів рекреації і туризму. Ключові слова: розвиток рекреації і туризму, тенденції, напрямки, рекреаційна діяльність, війна.

The article describes and analyzes modern changes and trends in Ukrainian recreation and tourism. The directions and factors of the territorial development at the current stage are systematized. The main purpose of the article is to study the modern state of Ukrainian recreational and touristic sphere, to reveal its role in ensuring human development and to provide practical recommendations regarding the modernization. The research was conducted using general scientific methods and approaches. Statistical data analysis shows that Ukraine has sufficient potential for the recreational-touristic sphere development, but it is developing slowly due to

the full-scale Russian invasion of Ukraine. The main problems are: decrease of tourist flows, the reduction in recreational facilities, general socio-economic instability, practically no investment activity, etc. The world's experience of organizing the recreational and touristic process in the conditions of war was studied. An analysis of the current state of recreational and tourist activity in Ukraine was conducted. It was determined that the economy will remain under the influence of modern challenges for some time. The key direction of modernization at the current stage is the development of non-standard tourism types. These will be places of military glory and human tragedies. Such tours are considered by various specialists to be "gloomy", "black", "dark", and sometimes to the field of military tourism. The prospects for the development of the post-war recovery of the sphere of recreational and tourist activity in Ukraine are outlined. To accelerate the recreation and tourism sphere recovery after the war and increase its effectiveness Ukraine should have: international organizations support, development and implementation of various programs and projects, restoration of affected regions with investments, etc. Promotion of the recreation and tourism development will lead to the country's population recovery, increasing revenues to the state and regional budgets and also to popularization of the Ukrainian brand in the world. Key words: development of recreation and tourism, trends, directions, recreational activity, war.

Постановка проблеми. Сучасні умови життєдіяльності людського суспільства пов'язані з істотним підвищенням значення рекреації і туризму. Рекреаційно-туристична діяльність в багатьох країнах світу нині є ваговою складовою національної економіки, об'єднує багатьох суб'єктів ринку, стимулює виробництво та споживання цілої низки товарів і послуг, є покращенням інвестиційного середовища, зміцненням соціокультурного співробітництва між регіонами. Аналізуючи сучасні тенденції розвитку туризму в Україні, варто зазначити, що рівень туристичних послуг є одним із найважливіших показників добробуту населення. Нині велика кількість галузей та сфер діяльності, зокрема й індустрія рекреації та туризму, опинилися у дуже скрутному становищі через пандемію COVID-19 та через війну. Отже, актуальність дослідження та оцінка ефективності заходів модернізації рекреаційно-туристичної сфери шляхом впровадження нестандартних і доступних напрямів відновлення в сучасних умовах є важливою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До вивчення рекреації і туризму зверталися у своїх дослідженнях багато науковців, серед яких: Антонюк В.П., Барвінок Н.В., Захарін С.А., Каленюк І.С., Корчевська Л., Котенко Т.М., Лебедев, І.В., Любіцева О.О., Монастирський В., Моці А.А., Шевчук В. та ін. Так, геопросторові аспекти туристичної індустрії докладно проаналізовані в роботах Любіцевої О.О. Роль рекреаційно-туристичної

сфери у людському розвитку, розглядала Антонюк В. П. і на основі аналізу статистичних даних дійшла висновку, що «ця сфера знаходиться в занепаді», запропонувала низку заходів для перетворення сфери рекреації та туризму на дієвий чинник забезпечення людського розвитку. Вагомою є стаття Барвінок Н.В., у якій розглядаються питання перспектив та значення розвитку військового туризму на території України після закінчення російсько-української війни, що в подальшому може стати одним із важливих напрямів патріотичного виховання молодого покоління українців та висвітлення масштабності подій війни у світовому просторі. Захарін С.А., проаналізувавши організаційно-економічні чинники розвитку сфери туризму та курортів в Україні, запропонував для її розвитку, впровадження програм державно-приватного партнерства, залучення міжнародної допомоги, імплементацію нормативів Європейського Союзу. Соціальні аспекти розвитку рекреації та туризму в Україні розглянуто у статті Каленюк І.С., Котенко Т.М. в якій на підставі аналізу статистичних даних зроблено висновок, що «на сучасному етапі рекреаційно-туристична сфера України знаходиться під впливом великої кількості негативних чинників». Рекреація і туризм як фактори розвитку людського потенціалу досліджені в роботі Лебедева І.В. Попри існуючі наукові узагальнення, виявлення тенденцій розвитку рекреаційно-туристичної сфери та їх наслідків потребують постійної уваги. Ці аспекти визначили мету даного дослідження.

Постановка завдання. Дослідження стану рекреаційно-туристичної сфери України, розкриття її ролі у забезпеченні людського розвитку та надання практичних рекомендацій щодо напрямів модернізації рекреаційно-туристичної сфери шляхом впровадження нестандартних і доступних напрямів відновлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рекреація та туризм в багатьох країнах світу є ефективним сектором економіки, а також покращенням інвестиційного середовища, впливовим чинником соціальної сфери і людського розвитку. Економічна роль рекреації та туризму полягає у вагомому внеску у ВВП, наповненні державного і місцевих бюджетів, розвиток різних галузей економіки, створенні робочих місць, надходженні до країни іноземної валюти тощо. Безпосередній вплив рекреації та туризму простежується і у розбудові місцевої інфраструктури, розширенні сфери послуг, що слугує задоволенню рекреаційних потреб як туристів, рекреантів так і місцевого населення. Це, у свою чергу, сприяє підвищенню рівня життя місцевого населення і зростанню платоспроможного попиту на рекреаційно-туристичні послуги.

Рекреація та туризм проявляється через низку специфічних функцій, серед яких є максимальне задоволення потреб населення у лікуванні, оздоровленні, відпочинку, спорті, духовному та фізичному розвитку. Потрібно акцентувати увагу на тому, що центральне місце в рекреаційно-туристичній сфері займає людина. Реалізація функцій забезпечується шляхом використання природних ресурсів та сприятливого впливу факторів на

організм людини та через здійснення рекреаційних занять, що сприяють фізичному та психологічному відновленню.

На думку Каленюк С.С., Котенко Т.М. оздоровлення дає змогу скоротити у народному господарстві витрати на тимчасову непрацездатність одного зайнятого на 3–4 дні щорічно, знизити втрати робочого часу від скорочення смертності у працездатному віці на 6–7 днів щорічно, зменшити перебування на лікуванні в стаціонарі на 2–3 дні, підвищити продуктивність праці на 3%, скоротити кількість відвідувань поліклінік у 2 рази [2].

Кілька десятиліть поспіль, розвиток рекреації і туризму відзначається особливо високою динамічністю, що проявляється у збільшенні основних показників, зокрема обсягу в'їзних туристів, валютних надходжень від туристичної діяльності, їх річного приросту. Туризм протягом більшої частини цього періоду характеризувався безперервним зростанням і перетворився в одну з найбільших галузей економічної діяльності в світі.

Відомо, що на стабільність розвитку рекреації і туризму в різних регіонах світу здійснюють вплив геополітичні і медико-епідеміологічні ситуації, стан економіки, повторюваність несприятливих природних процесів та явищ, культурні, спортивні та інші події. Наразі слід зазначити, що рекреаційно-туристична сфера, уже протягом 5 років, перебуває у економічній кризі через пандемію коронавірусу та епідеміологічні заходи проти неї. Кінець 2021 року, охарактеризувався покращенням розвитку туризму. Натомість, війна, яка розпочалася 24 лютого 2022 р. здатна звести нанівець будь-які рушійні сили рекреації і туризму. При цьому гальмівні зміни в туризмі відбуваються дуже швидко і можуть бути досить масштабними. Внаслідок розпочатої росією війни проти України, рекреаційно-туристична діяльність фактично призупинилась, в'їзний туризм втрачений повністю, а ще вчорашні рекреанти і туристи упродовж короткого терміну перетворилися на біженців та внутрішніх переселенців.

В сучасних умовах суттєвих викликів, серед яких війна росії проти України, пандемія коронавірусної інфекції, економічна та енергетична кризи, негативно вплинули на стабільний розвиток рекреації і туризму. Зважаючи на геополітичне положення України, а також розміри та чисельність населення нашої держави та росії, російсько-українська війна, створила додаткові ризики щодо відновлення рекреації і туризму передусім у Європі – найбільш відвідуваному туристичному регіоні. На це вказує Всесвітня туристична організація, зазначаючи, що військовий наступ росії на Україну є негативним ризиком для міжнародного туризму. Адже він посилив й без того високі ціни на нафту і транспортні витрати, спричинив зростання невизначеності та викликав збої у поїздках до Східної Європи [7].

На думку дослідницького та аналітичного підрозділу The Economist Group (дочірньої компанії газети The Economist) – Economist Intelligence Unit (EIU). очікувалося, що європейський туризм повернеться до допандемічного рівня у 2023 році, але через російсько-українську війну було скасовано цей прогноз [5].

Україна має потужний рекреаційний потенціал: курортні та рекреаційні зони займають майже 13% її території. За даними Українського НДІ медичної реабілітації МОЗ України, 57% природних лікувальних ресурсів Європи знаходиться в Україні. Однак цей потенціал використовується не повною мірою. Завдяки достатній забезпеченості природно-кліматичними та культурно-історичними ресурсами в Україні є всі передумови для розвитку різних видів рекреації та туризму, серед яких лікувально-профілактична, спортивно-оздоровча, культурно-пізнавальна.

Сфера рекреації, туризму і курортів об'єднує декілька видів економічної діяльності. Зазвичай до сфери туризму та туристичного обслуговування включають діяльність туроператорів та турагентів, екскурсійну діяльність, обслуговування у закладах розміщення, транспортне обслуговування та ін. Нині у туристичній і курортній галузях України нараховується понад 8 тис. підприємств, з яких майже 4 тис. – суб'єкти туристичної діяльності (турагентства і туроператори), понад 1,2 тис. готелів, близько 1,1 тис. інших засобів розміщення, близько 3 тис. санаторно-курортних і оздоровчих закладів. Туристичну діяльність здійснюють лише $\frac{3}{4}$ ліцензіатів [12].

Активність на ринку рекреаційно-туристичних послуг можна оцінити за показниками туристичного потоку. В Україні статистика узагальнює окремі показники, що характеризують ключові тенденції формування туристичного потоку (кількість громадян України, які виїжджали за кордон, кількість іноземців, які відвідали Україну). Також за даними звітності підприємств надається інформація про кількість туристів, обслугованих туроператорами та тур агентами.

За даними Державної служби статистики України у 2010 р. (після найбільш важкого для туризму кризового року) спостерігається зростання туристичних прибуттів майже на 7 % [9]. Протягом 2010-2014 рр. спостерігається позитивна тенденція в'їзду іноземців на територію України. Що стосується виїзду з України іноземних громадян та осіб без громадянства то їх кількість суттєво збільшилася з початку російського вторгнення на сході країни і досягло максимуму у 2019 році (15,6 млн осіб), а в'їзд таких громадян у 2020 році зменшився на 17,8 млн осіб (відповідно до 2010 року).

Також, значний спад відбувся і в 2022 р., держбюджет втратив близько 30% надходжень від туристичної галузі. Кількість приїздів іноземних громадян в Україну порівняно з 2021 р. знизилася приблизно вдвічі – з 4 млн у 2021-му до 2 млн у 2022р. Натомість, варто зазначити, що це не зовсім «туристи», а офіційні делегації, представники міжнародних організацій, іноземці, які відвідували нашу країну з діловою метою, привозили гуманітарну допомогу, волонтери, журналісти тощо. Що стосується виїзного туризму, то йдеться про 80% скорочення діяльності. Зкладами розміщення відіграють важливу роль у розвитку рекреації і туризму. Так, якщо в 2010 р. на території України працювало 20286 санаторно-курортних та оздоровчих закладів, то в 2014 р. їх було уже 15905 од., а в 2020 р. тільки – 10402 од.

Загальну характеристику санаторно-курортних закладів показують не тільки їх кількість, але і кількість ліжок (місць) у них, яка показує місткість закладів.

У 2010 р. кількість ліжок-місць в установах організованого туризму складало – 633000 од., у 2014 р. – 396000 од., а в 2020 р. тільки – 189000. Причинами цього явища є соціально-політичні, санітарно-епідеміологічні (анексія АР Крим, пандемія корона вірусу, війна). Кількість санаторіїв та пансіонатів з 2010 – 2020 рр. зменшилася у два рази – на 256 од. (48%), санаторіїв-профілакторій – на 194 од. (83%), будинки і пансіонати відпочинку – на 237 од. (81,7%). Динаміка зменшення показників присутня для баз та інших закладів відпочинку від 1920 од. (2010 р.) до 990 од. (2020 р.). Нажаль, дитячі заклади оздоровлення та відпочинку зменшилися із 17342 одиниць до 9065.

Найбільшу кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами в Україні у 2019 р. становлять виїзні туристи – 4,7 млн, а уже у 2020 р. їх кількість зменшилася до 1,7 млн. Для внутрішніх туристів зменшення склало з 449 тис. до 187 тис. (2019–2020 рр. відповідно). Здебільшого переважає обслуговування саме туроператорами. Щодо, фізичних осіб-підприємців, то перевага надається в обслуговуванні турагентами. Кількість обслугованих туристів у 2019 р. всього складало 812 тис., з них в'їзних (іноземних) туристів – 3 тис., виїзних туристів – 738 тис., внутрішніх туристів – 70 тис. Тенденція до скорочення всіх видів туристів спостерігається у 2020 р., загальна кількість – 402 тис., найменша частка в'їзних (іноземних) туристів – 191 осіб, переважає обслуговування виїзних туристів – 367 тис., та внутрішніх туристів 35 тис. [6].

У зв'язку з повномасштабним вторгненням росії в Україну та проведення активних бойових дій на нашій території, гинуть мирні жителі, руйнуються не тільки військові але й цивільні об'єкти, в т. ч. туристичні. Значних утрат зазнають майже усі галузі економіки держави, а особливо внутрішній і міжнародний туризм. Про це свідчить скорочення надходження до держбюджету від туристичної галузі у 2022 р. майже на 31%. За минулий 2022 р. представники туристичної галузі України сплатили 1 млрд 551 млн 182 тис. грн. податків, що менше на 31% ніж у 2021 році, коли до бюджету надійшло 2 млрд 231 млн 860 тис. грн. Так, загальна кількість платників податків, які займаються туристичною діяльністю, за рік скоротилася на 17%. При цьому зафіксовано, що кількість юридичних осіб зменшилася на 14%, а фізичних – на 18%.

Найбільша частка надходжень до держбюджету за минулий рік сплачена готелями – 898 млн грн. Однак ця сума все ж на 30% менша ніж у попередньому 2021 році. Тоді до бюджету надійшов 1 млрд 288 млн грн.[6].

Зафіксований приріст сплаченого податку на 46% від діяльності пансіонатів та гуртожитків, що використовувалися як тимчасове житло для людей, які вимушені були залишити свої домівки через війну. А от частка сплаченого податку від діяльності турбаз, кемпінгів, дитячих таборів відпочинку зменшилася на 57% – сплачено 141 млн грн податку проти 328

млн грн. за 2021 року. Також, слід зазначити, що на 35% зменшилися податки і від діяльності туристичних операторів, які сплатили у держбюджет у 2022 році 167 млн 858 тис. грн., тоді як у 2021 році ця цифра склала 259 млн 5 тис. грн. Спад на 27% зафіксовано і від діяльності туристичних агентств, які сплатили до держбюджету минулого 2022 року 204 млн 795 тис. грн. податків, тоді, як у 2021 році від них у казну держави надійшло 279 млн 265 тис. грн.

Натомість, слід врахувати зростання розміру сплаченого податку у 2022 році: Львівська (273 млн. проти 215 млн у 2021 р.), Київська (164 млн – проти майже 125 млн), ІваноФранківська (159 млн. – проти майже 131 млн), області. Це відбулося через внутрішню міграцію українців з окупованих та прифронтових територій у більш безпечні регіони. Однак, зафіксований і значний спад податкових надходжень у місці Києві – на 46% та Одеській області – на 58% [10].

У зв'язку з наявними загрозами та складністю забезпечити безпеку туристів на всій території держави, з початку війни туристична галузь України зазнала великих втрат. Так, за воєнний 2022 р. сума туристичного збору склала 178 млн 948 тис. грн., що на 24% менше в порівнянні з 2021 р. – тоді загальна сума становила 235 млн. 461 тис. грн. Суттєве падіння туристичного збору зафіксовано в 14 регіонах України, які перебували у зоні бойових дій, або були тимчасово окуповані. Так, на Херсонщині сума турзбору скоротилася на 95%, на Миколаївщині – на 90%, на Донеччині – на 83%, на Луганщині – на 80%. Також значний спад відбувся в Одеській (80%), Запорізькій (78%), Харківській (61%), Сумській (58%), м. Київ (54%), Чернігівській (53%), Київській (43%), Житомирській (24%), Дніпропетровській та Рівненській (15%) областях [4].

Натомість, через внутрішню міграцію українців з небезпечних (прифронтових) територій у більш безпечні регіони, зафіксовано зростання туристичного збору. Так, найвищий показник по сумі туристичного збору у 2022 р. продемонструвала Львівщина – 41 млн 430 тис. грн., приріст складає 79% в порівнянні з 2021 р. Столиця – 31 млн 474 тис. грн., однак в порівнянні з 2021 р. ця сума менша більш ніж вдвічі. Також серед лідерів по сплаті туристичного збору: Закарпаття – 19 млн 471 тис. грн., Івано-Франківщина – 17 млн 956 тис. грн. та Черкащина – 12 млн 555 тис. грн. [4]. Аналіз розвитку рекреації і туризму в Карпатах залишається аналогічним минулого року. А що стосується Півдня України, то рекреаційна і туристична діяльність тимчасово втрачена [3].

В умовах надзвичайних стресових ситуацій, небезпек, збройних конфліктів і війни людині необхідно «перезавантажитись», відновити своє здоров'я. Українці почали здійснювати короткі подорожі країною, що дало поштовх внутрішньому туризму під час війни. Державним агентством розвитку туризму (ДАРТ) спільно з туристичними організаціями Західної України були розроблені екскурсійні тури, які є безкоштовними для переселенців [13]. У ці екскурсії закладено історичну складову для того, щоб краще пояснити людям ті періоди, які пережила Галичина, колись завойована

комуністами. Наприклад, екскурсоводи розповідають про такі ж звірства у 1939–1941 роках, які зараз відбувались та відбуваються у Бучі, Ірпені, Маріуполі, Харкові та інших містах та селах.

У зв'язку з попитом на рекреаційні і туристичні послуги частково поновили свою роботу туроператори, які спеціалізуються на внутрішньому туризмі. Завдяки туристичній активності українців цілий ряд суміжних галузей – транспорт, заклади харчування, заклади розміщення виробники туристичної продукції – теж запрацювали.

Рекреаційно-туристичні потреби та умови відпочинку стали зовсім іншими. Через закрите небо, фокус змістився на автобусні тури з Києва та у більш безпечні регіони України, а також на авіаційні тури з трансфером до Кишиніва або Варшави та вильотом із цих міст. Туристичні агенції намагаються зберегти свою діяльність, щоб відновлювати туристичну галузь після закінчення війни. Отже, попри війну та закрите небо над Україною, українці продовжують літати через аеропорти сусідніх країн (табл. 1).

Незважаючи на складну ситуацію після війни, рекреація і туризм повинні стати важливою частиною стратегії економічного відновлення в Україні. Після трирічної паузи, викликані пандемією, у Берліні 7-9 березня пройшла Міжнародна туристична виставка ІТВ, в якій попри війну, Україна взяла участь. Близько 5500 експонентів зі 161 країни представили свій потенціал.

Головним девізом стендів Державного агентства розвитку туризму України та столиці, Києва, було: «Запрошуємо в Україну після нашої Перемоги». Зацікавленість Україною виявили багато фахівців., серед них зокрема, керівники Всесвітньої туристичної організації, бургомістерка

Таблиця 1

Перелік найближчих до кордону з Україною аеропортів

Назва країни	Назва аеропорту	Виїзд, область	Пункти пропуску	Відстань від кордону, км
Польща	Жешув	Львівська	Шегині, Краківець	100
Польща	Люблін	Волинська	Ягодин	90
Молдова	Кишинів	Одеська	Паланка	130
Румунія	Сучава	Чернівецька	Порубне	40
Угорщина	Дебрецева	Закарпатська	Чоп (Тиса)	120
Словаччина	Кошице	Закарпатська	Ужгорода	90

Джерело: сформовано автором на основі [8]

Берліна, менеджери експо, представники інших держав-учасниць. Це вселяє нам надію на підтримку, розвиток туризму і співпрацю. Важливим питанням є допомога у відновленні української туристичної інфраструктури, промоції України як туристичного напрямку, коли у нас буде безпечно. Партнерства важливі для подальшого відновлення українського туризму.

На часі, важливим завданням є фіксація зруйнованого майна, щоб на відновлення туристичних об'єктів отримати компенсації з Фонду

відновлення України. За даними державного офіційно зареєстровано 99 пошкоджених туристичних об'єктів, але ці дані, звісно, неповні, на сході та півдні України, неможливо оцінити збитки, через неможливість туди дістатися. Наразі, тільки у Донецькій області 25 готелів офіційно подали свої документи до Фонду відновлення. Тільки в одному м. Святогірськ, яке зруйноване майже повністю, до війни налічувалось 33 заклади розміщення. На сьогодні можемо констатувати, що найбільше пошкоджених об'єктів туристичної інфраструктури в Донецькій – 25, Херсонській – 21, Харківській – 16, Київській – 13.

Світова Організація Об'єднаних Націй ініціювала засідання Ради Безпеки ООН за Арріаформулою на тему: «Знищення культурної спадщини як наслідок російської агресії проти України». На засіданні були присутні як постійні представники країн в ООН, так і представники ЮНЕСКО та Міжнародної ради пам'яток та видатних місць (ICOMOS), які нещодавно відвідали Україну. Від початку військової агресії росіяни здійснили 423 злочини проти української культурної спадщини і ця кількість не є остаточною, оскільки воєнний конфлікт триває. Знищується як історична так і природна спадщина [13]. Але найгірша ситуація склалась на сьогодні з транспортною інфраструктурою, яка входить в комплекс туристичної індустрії і без її належного функціонування неможливо організувати будь-яку туристичну діяльність, окрім пішої.

Після війни презентація країни та столиці зміниться: з'являться нові маршрути, нові пам'ятники, нові історії та назви. Туризм уже не буде таким... класичним. На думку більшості науковців це будуть місця військової слави і людських трагедій. Подібні тури відносяться різними фахівцями до «похмурого», «чорного», «темного», а інколи до сфери військового туризму. Особливістю нашої країни є те, що поряд із раніше мало кому відомою славнозвісною Чорнобаївкою, містами Буча, Ірпінь, Бахмут та ін., сьогодні набули нового, героїчного, «обличчя», що в майбутньому стануть центрами подієвого туризму. Натомість, не можна допустити щоб туристичний імідж України зафіксувався тільки у розвитку військового туризму. Рекреаційно-туристична привабливість України характеризується насиченістю території різноманітними ресурсами, героїчними незламними людьми, своєрідною культурою, традиціями, гостинністю, що сприяє розвитку різноманітним видам рекреації і туризму.

З метою оновлення туристичних маршрутів у Києві вже розробили новий 2-годинний маршрут «Київ незламний». Він проходить від ст. метро «Дорогожичі» через Бабин Яр до станції метро «Лук'янівська» і користується великим попитом. Також, разом з центром антитерористичної допомоги розробляються спеціальні екскурсії для наших воїнів, що сприяють прискоренню адаптації повернення до мирного життя. Нині щотижня по вихідних проводяться 2 екскурсії, безкоштовні прогулянки Києвом тощо. Попитом користуються маршрути – «Київ незламний» та «Київ гастрономічний». Слід наголосити, що у 2021 році кількість іноземних

туристів до Києва нараховувала майже 2 млн, туристичний збір сягав майже 76 млн. грн.

Місто Львів після Перемоги стане воротами в Україну, зважаючи на логістику. Львівські туроператори, уже сьогодні, готуються до прийняття зарубіжних туристів, зокрема, німецьких, які становили велику частину відвідувачів до війни. Важливою передумовою розвитку рекреації і туризму є добре розвинена інфраструктура. У місті багато готелів, закладів харчування, пам'яток культури, індустрії розваг, високий рівень туристичного обслуговування та організації турів. Це може слугувати туристичними магнітами, які потенційно будуть приваблювати іноземних туристів та українців в Західній Україні та Львові безпосередньо. На нашу думку, важливим чинником розвитку рекреації і туризму післявоєнної України буде спроможність реалізувати масштабну маркетингову кампанію на зовнішніх ринках, яка дозволить переключити сприйняття нашої країни з місця бойових дій на безпечну локацію для подорожі.

Висновки з проведеного дослідження. Аналіз стану рекреації і туризму на сучасному етапі показав, що основними тенденціями їхнього розвитку є глобалізація. Для розвитку рекреації і туризму необхідно уже сьогодні розробляти стратегії відновлення постраждалих регіонів України. У повоєнному відновленні рекреаційно-туристичної сфери в Україні повинні опиратись на підтримку національних та міжнародних організацій шляхом розробки та реалізації різноманітних програм та проектів. Залучення інвеститійних механізмів розвитку рекреаційної інфраструктури а також інформаційно-маркетингових заходів з формування рекреаційного іміджу України. Найбільш перспективними видами рекреації та туризму буде військовий (темний, похмурий) туризм, а також пізнавальний, рекреаційний і ін.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Барвінок Н.В. Перспективи розвитку воєнного туризму на території України після закінчення російсько-української війни. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2018. № 14 (2). URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/aprde/article/view/2419> (дата звернення: 30.02.2023).

2. Каленюк С.С., Котенко Т.М. Соціальні аспекти розвитку рекреації і туризму як значущого сегменту світового господарства: теоретико-методологічні засади. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2015. № 3. С. 172–176. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2015_3_41 (дата звернення: 18.03.2023).

3. Моці А.А., Шевчук С.М., Серета Н.М. Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні. Економіка та суспільство. 2022. № 41.

4. Туристична статистика України за 2022 рік. Державна адміністрація розвитку туризму. У 2022 році сума туристичного збору в Україні скоротилася на 24%. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/u2022-roci-suma-turistichnogo-zboru-v-ukrayini-skorotilasya-na-24> (дата звернення: 18.03.2023).

5. How the war in Ukraine will affect European tourism. URL: <https://globetrender.com/2022/04/28/howthe-war-in-ukraine-will-affect-european-tourism> (дата звернення: 07.03.2023).

5. How the war in Ukraine will affect European tourism. URL: <https://globetrender.com/2022/04/28/howthe-war-in-ukraine-will-affect-european-tourism> (дата звернення: 07.03.2023).

6. Державне агентство розвитку туризму. Податки від туристичної галузі за 2022 рік. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/u-2022-roci-nadhodzhenya-do-derzhbyudzhetu-vid-turistichnoyi-galuziskorotilisyamayzhe-na-31> (дата звернення: 20.03.2023).

7. Impact of the Russian offensive in Ukraine on international tourism. URL: https://webunwto.s3.euwest-1.amazonaws.com/s3fs-public/2022-04/28_0_22_impact_russia_ukraine.pdf?gH3LI1VnqdPN6Vk1oS6_V0uwk0Qyuuml (дата звернення: 24.03.2023).

8. РБК-Україна. Найближчі аеропорти. Куди можна подорожувати із п'яти сусідніх країн. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/travel/blizhayshie-aeroporputeshestvovat-bystro-1662045612.html> (дата звернення: 22.02.2023).

9. World Tourism Organization. URL: www.worldtourism.org (access date: 08.02.2023).

10. World Travel & Tourism Council : website. URL: www.wttc.org (access date: 06.02.2023).

11. РБК-Україна. URL: <https://travel.rbc.ua/ukr/show/interes-ukraine-ogromnuu-gosturizm-gotovit1650872969.html> (дата звернення: 05.03.2023).

12. Туризм в Україні. Державна служба статистики України. URL: ukrstat.gov.ua (дата звернення: 09.02.2023).

13. Український туризм після перемоги буде іншим. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3680-587-ukrainskij-turizm-pislaperemogi-bude-insim.html> (дата звернення: 02.03.2023).

REFERENCES:

1. Barvinok N.V. (2018) Perspektyvy rozvytku voiennoho turyzmu na terytorii Ukrainy pislia zakinchennia rosiisko-ukrainskoi viiny [Prospects for the development of military tourism on the territory of Ukraine after the end of the Russian-Ukrainian war]. Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu, no. 14 (2). Available at: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/aprde/article/view/2419> (accessed: 30.02.2023).

2. Kaleniuk C.S., Kotenko T.M. (2015). Sotsialni aspekty rozvytku rekreatsii i turyzmu yak zachushchoho sehmentu svitovoho hospodarstva :teoretyko-metodolohichni zasady [Social aspects of the development of recreation and tourism as a significant segment of the world economy: theoretical and methodological principles]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo, no. 3, pp. 172–176. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2015_3_41 (accessed: 18.03.2023)

3. Motsi A.A., Shevchuk S.M., Sereda N.M. (2022) Perspektyvy pisliavoiennoho vidnovlennia sfery turyzmu v Ukraini [Prospects for the post-war restoration of the tourism sector in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 41.

4. Turystychna statystyka Ukrainy za 2022 rik. Derzhavna administratsiia rozvytku turyzmu. U 2022 rotsi suma turystychnoho zboru v Ukraini skorotylasia na 24% [Tourism statistics of Ukraine for 2022. State Administration of Tourism Development. In 2022, the amount of tourist tax in Ukraine decreased by 24%]. Available at: <https://www.tourism.gov.ua/blog/u-2022-roci-sumaturistichnogo-zboru-v-ukrayini-skorotylasia-na-24> (accessed: 18.03.2023).

5. How the war in Ukraine will affect European tourism (2022). Available at: <https://globetrender.com/2022/04/28/how-the-war-in-ukraine-will-affect-european-tourism> (accessed: 07.03.2023).

6. Derzhavne ahentstvo rozvytku turyzmu. Podatky vid turystychnoi haluzi za 2022 rik [State Tourism Development Agency. Taxes from the tourism industry for 2022]. Available at: <https://www.tourism.gov.ua/blog/u2022-roci-nadhodzheniya-do-derzhbyudzhetu-vid-turistichnoyi-galuzi-skorotylisia-mayzhen-31>(accessed: 20.03.2023).

7. Impact of the Russian offensive in Ukraine on international tourism. (2022). Available at: https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fspublic/04/28_04_22_impact_russia_ukraine.pdf?gH3LI1VnqdPN6Vk1oS6_V0uwk0Qyyuml (accessed: 24.03.2023).

8. Naiblyzhchi aeroporty. Kudy mozha podorozhuvaty iz piaty susidnikh krain [Nearest airports. Where you can travel from the five neighboring countries]. RBKUkraina. Available at: <https://www.rbc.ua/ukr/travel/blizhayshie-aeroporty-puteshestvovat-bystro-1662045612.html> (accessed 22.02.2023)

9. World Tourism Organization. Available at: <https://www.world-tourism.org> (access date: 08.02.2023)

10. World Travel & Tourism Council :website. Available at: www.wttc.org (accessed: 06.02.2023).

11. RBK-Ukraina Available at: <https://travel.rbc.ua/ukr/show/interes-ukraine-ogromnyy-gosturizm-gotovit-1650872969.html> (accessed: 05.03.2023).

12. Turyzm v Ukraini. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Available at: ukrstat.gov.ua (accessed: 09.02.2023).

13. Ukrainskyi turyzm pislia peremohy bude inshym [Ukrainian tourism after the victory will be different]. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubricworld/3680587-ukrainskij-turizm-pisla-peremogi-budeinsim.html> (accessed: 03.02.2023).